

УДК 338.432

JEL: Q11, Q13, Q14

Василь Чемерис, Віталій Душка, Володимир Максим

*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького
Україна*

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ РИНКУ ПРОДУКЦІЇ МОЛОЧНОГО СКОТАРСТВА

У статті представлено дослідження стану та перспектив розвитку ринку молока в Україні. На основі проведених розрахунків обґрунтовано необхідність розробки та впровадження державної цільової програми фінансової підтримки створення аграрних формувань з виробництва молока на базі господарств населення з метою зростання виробництва молочної продукції високої якості та сприяння соціально-економічному розвитку сільських територій.

Ключові слова: *ринок, молоко, молочне скотарство, ціна, виробництво, ефективність, фінансова підтримка.*

Василий Чемерис, Виталий Душка, Владимир Максым

*Львовский национальный университет ветеринарной медицины и биотехнологий имени С. З. Гжицкого
Украина*

ПЕРСПЕКТИВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ РЫНКА ПРОДУКЦИИ МОЛОЧНОГО СКОТОВОДСТВА

В статье представлено исследование состояния и перспектив развития рынка молока в Украине. На основе проведенных расчетов обоснована необходимость разработки и внедрения государственной целевой программы финансовой поддержки создания аграрных формирований по производству молока на базе хозяйств населения с целью роста производства молочнопродукции высокого качества и содействия социально-экономическому развитию сельских территорий.

Ключевые слова: *рынок, молоко, молочное скотоводство, цена, производство, эффективность, финансовая поддержка.*

Vasyl Chemerys, Vitalii Dushka, Volodymyr Maksym

*Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies
named after S. Z. Gzhytskyj
Ukraine*

PERSPECTIVE PATHS OF DAIRY PRODUCTS MARKET DEVELOPMENT

In the article main stance and perspectives of development in Ukraine's dairy market are revealed. Internal market and general conjuncture of dairy market formed by impacts of main important economic activity factors. Basic among factors are declines of the real incomes of citizens in connection with a substantial break between the dynamics of consumer price advance and nominal profits level of most which results in reduction of purchasing power users. As a result there is a decline in consumption of milk and dairy products. On the basis of the conducted calculations grounded necessity of development and introduction of the government having a special purpose program of support and creation of the agrarian households that produce milk on the base of households with the purpose of providing and forming of highly productive quantity of cows near 1 mln heads, additional growth of milk production on 4,5 mln t during 5 years and providing over 100 thousands of rural populations by an average annual profit not less than 40 thousands of UAH. On realization of the offered program we need a budget from 3,7 to 4,2 milliards of UAH, which will be returned during 3,5–4 years with additional tax receipts to budget from growth of production and sales of high quality milk.

Key words: market, milk, dairy cattle, price, production, effectiveness, financial support.

Постановка проблеми. Світовий ринок молока у 2015 р. характеризувався негативними кон'юнктурними тенденціями, які спричинили несприятливі умови для розвитку молочної галузі загалом. Основними чинниками стали значне зростання виробництва молока у ЄС, що зумовлено скасуванням виробничих квот на молоко, торговельним ембарго Росії на молочну продукцію та скороченням імпорту молокопродуктів Китаєм, який почав нарощувати власне виробництво. Відповідно пропозиція на світовому ринку молока значно перевищувала попит, що спричинило зниження світових цін на цей вид продукції до десятирічного мінімуму. Ураховуючи те, що Україна є експортером молокопродуктів та інтегрована у світові продовольчі ринки, набуває значної актуальності питання визначення основних резервів зростання ефективності виробництва молока та встановлення пріоритетних напрямів щодо формування конкурентоспроможного експортного потенціалу на міжнародних ринках.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням удосконалення розвитку й підвищення ефективності молочного скотарства, формуванню ринку молока присвячено багато наукових праць українських учених-економістів, серед яких наукові розробки П. С. Березівського [2], С. В. Васильчак [3], А. М. Стельмащука [9], М. В. Зубця, В. Я. Месель-Веселяка [1], В. С. Ніценка [5], М. К. Пархомця, Л. М. Уніят [6] і багатьох інших вітчизняних економістів. Порушену проблему досліджують також зарубіжні вчені, зокрема: Н. Hansson [12], I. Hosler [10], V. Öhlmér, R. Veerkamp [13]. Однак не достатньо дослідженими залишаються питання розвитку виробництва молока високої якості на основі використання ресурсів господарств населення.

Мета статті – дослідити й обґрунтувати перспективні напрями розвитку ринку продукції молочного скотарства в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кон'юнктура на внутрішньому ринку молока формується під дією ряду важливих економічних чинників, основними серед яких є зниження реальних доходів громадян у зв'язку із суттєвим розривом між динамікою зростання споживчих цін і номінальним рівнем доходу більшості споживачів, що призводить до скорочення купівельної спроможності. Як наслідок відбувається зниження споживання молока та молокопродуктів, зростання попиту на низькоякісну та дешеву продукцію.

Споживання молочних продуктів в Україні за рік скоротилося на понад 13 кг. Середній рівень споживання молочних продуктів на одну особу становить лише 210 кг у перерахунку на молоко. Незважаючи на кризу в галузі, відбувається скорочення державних дотації на підтримку виробництва молока та несвоєчасне повернення ПДВ.

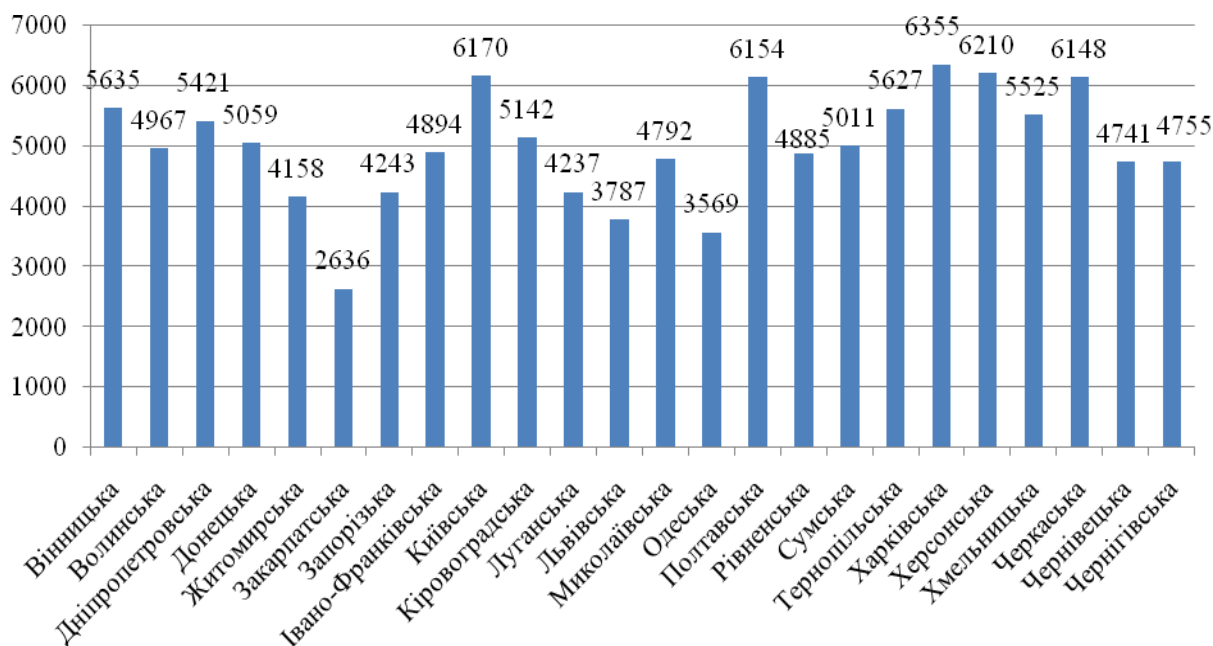
У 2015 р. господарства усіх категорій виробили 10,6 млн т молока, у тому числі 25,1 % – сільськогосподарські підприємства та відповідно 74,9 % – господарства населення. Рівень споживання молока та молокопродуктів за рік на одну особу становить усього 55,2 % від рекомендованої науково обґрунтованої норми у 380 кг. У державі є певна диспропорція у виробництві молока підприємствами за адміністративно-територіальними одиницями. Так, у семи областях за 2015 р. вироблено понад 64 % усього молока, що надійшло від аграрних підприємств України (рис. 1).

Рис. 1. Структура виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах за регіонами України у 2015 р., %

Джерело: побудовано й розраховано на основі [8].

Досліджуючи концентрацію виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах (рис. 1), бачимо, що найменше молока виробляють у підприємствах чотирьох західних областей, серед яких Львівська – менше 1 %, що пов'язано з відносно низьким рівнем надоїв на корову та високою концентрацією поголів'я ВРХ у господарствах населення. Найбільші надої молока на корову за рік у підприємствах тих областей, де найбільше сконцентровано поголів'я корів. Відповідно низький середній рівень продуктивності виробництва молока спостерігається в областях, де рівень концентрації поголів'я незначний (рис. 2).

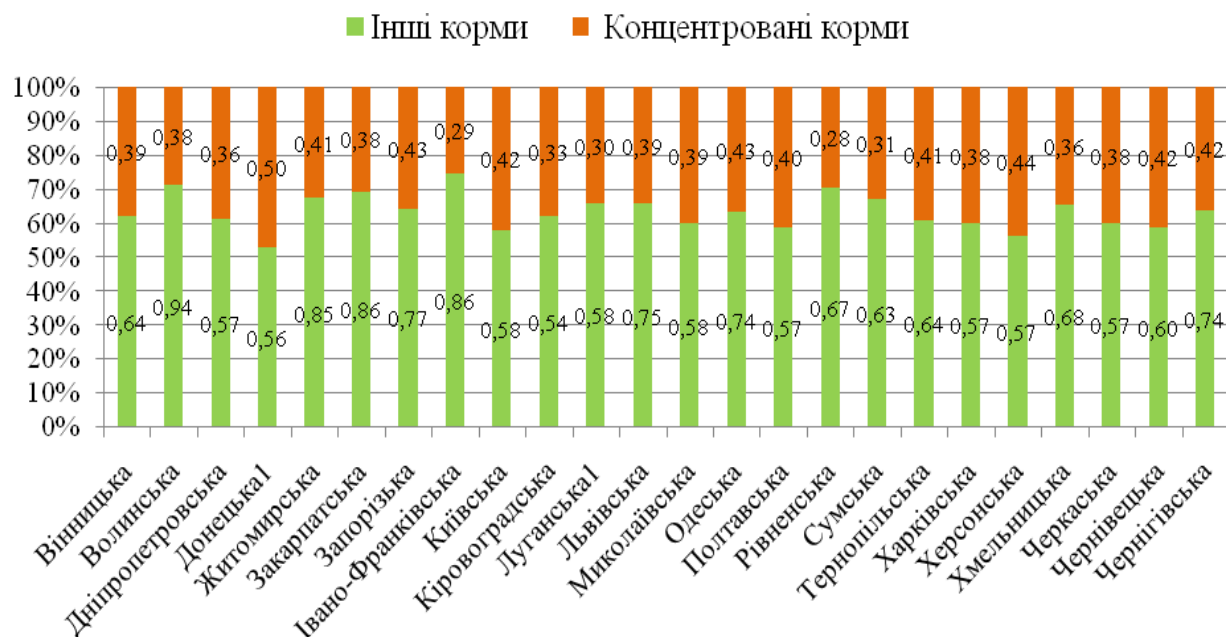
Рис. 2. Молочна продуктивність корів у сільськогосподарських підприємствах за регіонами України у 2015 р., кг

Джерело: [8].

Надій молока на 1 корову за рік становить у середньому 5100 кг. Лідерами за цим показником є підприємства Херсонської, Харківської, Київської, Полтавської та Черкаської областей, у яких середньорічний надій молока перевищує 6000 кг. Молочна продуктивність корів залежить від багатьох чинників, серед яких основні: збалансована годівля, умови утримання та генетичний потенціал. Фермери більшості розвинених держав ставлять за мету досягнення максимально можливої молочної продуктивності 9–10 тис. кг молока на 1 корову за рік, використовуючи 50–60 % концентрованих кормів у структурі раціонів годівлі. Період експлуатації корів за таких умов становить одну–дві лактації. Ураховуючи те, що продуктивна худоба належить до основних фондів, вартість яких переноситься на молоко у вигляді амортизаційних відрахувань, то відповідно короткий цикл використання корів на таких підприємствах неодмінно призводить до зростання амортизації, що зумовлює зростання собівартості продукції. Додатковим чинником збільшення витрат є включення в раціон значної частки концентрованих кормів, вартість

яких значно вища, ніж грубих чи соковитих (сіна, сінажу, силосу, трав природних і культурних пасовищ тощо). Рівень економічної ефективності в молочному скотарстві в більшій мірі залежить не від величини надоїв на корову, а від вартості залучених ресурсів на виробництво молока та його якості.

Так, Й. Хойслер наводить приклад молочного скотарства Нової Зеландії, яка традиційно використовує пасовища, а це означає, що фермери одержують молоко переважно без концентрованих кормів або з невеликою їх кількістю. Звісно, є підприємства, які згодуюють коровам більше концентрованого корму, коли ціна на нього знижується. Усе залежить від ціни на зерно у світі. Новозеландці мають, як правило, низький показник надою на одну голову (інколи менше 4000 кг), але дуже високу продуктивність – із 1 га пасовища до 15000 кг молока, середньостатистичну новозеландську корову тримають п'ять лактацій [10]. В Україні на 1 ц молока загалом затрачають 0,9–1,1 ц к. од., у структурі яких частка концентрованих кормів досягає 40–50% від поживності раціонів (рис. 3).

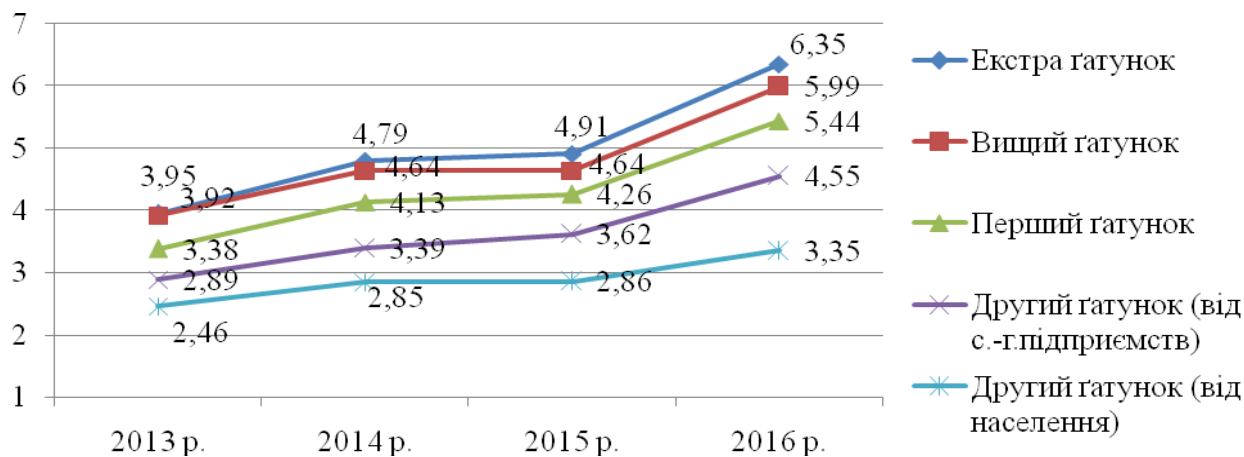
Рис. 3. Структура затрачених кормів на виробництво молока в сільськогосподарських підприємствах за регіонами України у 2015 р.,%
 Джерело: [8].

Значні перевитрати кормів – понад 1,3 ц к. од на один центнер молока спостерігаються у підприємствах Волинської області, відповідно найнижчого рівня затрат кормів на кожний центнер одержаного молока – 0,88 ц к. од досягнули підприємства Кіровоградської області. Загалом у структурі раціону для корів концентровані корми переважають у регіонах з розвинутим зерновим господарством і навпаки – найнижчі затрати концентрованих кормів у молочному скотарстві на підприємствах Полісся та Карпатського регіонів.

Слід зазначити, що на молочних фермах країн ЄС з використанням такої

кількості концентрованих кормів досягають рівня молочної продуктивності на 1000 кг молока на корову більшого, ніж у вітчизняних підприємствах, що зумовлено також особливістю породного складу поголів'я. Так, основною породою в Україні є чорно-ряба, генетичний потенціал молочної продуктивності якої, звичайно, не перевищує 6 тис. кг молока за лактацію.

Важливим діагностичним показником стану ринку молока є ціна, рівень якої залежить від багатьох чинників, однак основним залишається якість продукції (рис. 4).

Рис. 4. Середньозважені закупівельні ціни на молоко у 2013–2016 рр., грн/кг (станом на початок року)

Джерело: [7].

За 2013–2016 рр. спостерігається динаміка до зростання закупівельних цін на молоко. Так, упродовж досліджуваного періоду ціна на молоко екстра гатунку зросла на 60 % і становила станом на 2016 р. 6,35 грн/кг, що на 44 коп. більше, ніж у 2015 р. Помітно виросли ціни на молоко вищого та першого гатунку, станом на 2016 р. їх закупівельна ціна становила відповідно 5,99 та 5,44 грн/кг. Найнижча ціна традиційно спостерігається на молоко другого гатунку, яке одержують від господарств населення – у середньому 3353 грн/т на початку 2016 р., що на 36 % більше, ніж у 2013 р. Необхідно зазначити, що рівень інфляції на споживчі товари лише у 2015 р. перевищив 40 %. Низькі темпи росту ціни на молоко другого гатунку за досліджуваний період є одним з основних чинників, який зумовлює скорочення поголів'я корів у господарствах населення. Оскільки першочергове завдання для підприємств молочної галузі в умовах відкриття й освоєння нових ринків стає перехід на нові стандарти виробництва та якості сировини, молокопереробні підприємства орієнтуються на якісне молоко вищого гатунку від спеціалізованих ферм, що впливає на подальше скорочення виробництва молока домогосподарствами та переорієнтацію їх на задоволення споживчих потреб населення на місцевих ринках.

Необхідно відмітити, що закриття частини основних ринків для експортно-орієнтованих підприємств молочної галузі, більшість з яких не встигли без

скорочення обсягів реалізації переорієнтуватися та освоїти нові прибуткові канали, зумовило тимчасове перенасичення внутрішнього ринку, що сприяло зниженню цін. Визначені чинники відносять до таких, які спричиняють зниження ціни на продукцію, однак можуть бути знівельовані за умови дальшої девальвації національної валюти, що зумовить активізацію експортних операцій, які стануть привабливішими для підприємств молокопереробної галузі, та сприятиме частковому скороченню пропозиції на внутрішньому ринку, що зумовить стабілізацію та незначне зростання цін у перспективі. Посилити цей процес може також відкриття для вітчизняних експортерів нових ринків реалізації молокопродуктів і їх освоєння. Зокрема, переробні підприємства активно працюють над освоєнням китайського ринку та відкриттям ринків країн Північної Африки, Південної Кореї.

У Євросоюзі молоко класифікують лише на вищого гатунку та екстра, іншого не передбачено законодавством. Таке молоко, згідно із стандартом, допускає наявність 30–50 тис. мікроорганізмів на мілілітр молока, у той час як молоко, прийняте від господарств населення II гатунку, містить 1,5–2 млн мікроорганізмів. Тому ціни на таку сировину низькі, що впливає з додаткової її обробки [5, с. 203].

Якщо ще десять років тому на переробку від фермерських та особистих селянських господарств надходило 70 % молока, то за підсумками 2015 р. ця цифра становить 42 %. Причин для цього перерозподілу дві. По-перше, скорочується поголів'я в селянських господарствах. Паралельно погіршується якість молока, що виробляють, – загальний показник товарності молока становив у цілому по Україні 17,5 % проти 20,5 % у 2013 та 2014 рр. З іншого боку росте ефективність виробництва молока в сільгоспідприємствах. Незважаючи на зниження поголів'я корів до 513,3 тис. гол., валове виробництво молока зростає [4].

Зниження товарності молока, виробленого домогосподарствами України, зумовлене падінням закупівельних цін на молоко зі сторони переробних підприємств. Відповідно одноосібні виробники більшу частку товарного молока-сировини реалізують безпосередньо кінцевому споживачу, а також використовують для виробництва основних видів молокопродуктів (сир, сметана, масло тощо).

Для забезпечення процесу інтенсифікації молочного скотарства важливе значення відводять оптимізації концентрації поголів'я корів у господарстві, яка дає змогу підвищувати рівень механізації виробництва, запроваджувати прогресивні технології виробництва, відповідно знижувати собівартість продукції, підвищувати її конкурентоспроможність. Важливо створити у фермерських господарствах міні-молочні ферми на 25 корів, що дасть змогу раціонально поєднувати галузі рослинництва й тваринництва, забезпечувати екологічне відтворення родючості ґрунту й збільшувати виробництво екологічно безпечної продукції. Необхідно підтримати потенціал особистих селянських господарств шляхом надання їм фінансової підтримки для

утримання трьох і більше корів молочного напрямку продуктивності з наступним створенням виробничих молочних кооперативів [9, с. 37].

Прогнозні розрахунки, проведені в ННЦ «ІАЕ», свідчать, що за раціонального використання молочних корів, їх поголів'я на початок 2015 р. у сільськогосподарських підприємствах, головним чином, за рахунок власного відтворення та закупівлі в населення й племінних господарствах телиць і нетелей може бути доведене до 1,3 млн гол., у 2020 р. – 2,4 млн гол. і 2030 р. – 3,3 млн гол. Доцільно також забезпечити стабілізацію поголів'я корів у господарствах населення хоча б на рівні 2,6 млн гол. [1, с. 220].

В Україні з 2,17 млн корів 76 % перебуває в господарствах населення. Розвиток молочного скотарства можливий за умови зростання попиту на вітчизняне молоко та молокопродукти на внутрішньому й зовнішніх ринках. Ураховуючи низьку купівельну спроможність громадян на внутрішньому ринку, зростання виробництва молока в перспективі можливе на базі освоєння та збільшення частки на закордонних ринках. Девальвація національної валюти зумовила відносно сприятливі умови для підвищення конкурентоспроможності українських молокопродуктів, які постачають на ринки ЄС та країн Азії. Так, ціна на молоко вищого гатунку в Україні загалом на 20–80 % нижча, ніж у більшості держав ЄС та інших провідних країнах-експортерах молочної продукції. Однак високі стандарти щодо якості молочної сировини стають бар'єром входження на ці ринки для більшості молокопереробних підприємств України.

Молочна сировина другого гатунку, виробниками якої в більшості є господарства населення, не може використовуватися для виробництва експортно-орієнтованих продуктів, а це три четверті усього виробленого в Україні молока. Відповідно стратегія держави повинна орієнтуватися на зростання виробництва молока високої якості та зростання експортного потенціалу шляхом формування на базі господарств населення, які утримують корів, спеціалізованих агроформувань з виробництва молочної сировини для молокопереробних підприємств.

Для реалізації поставленої мети необхідна цільова державна фінансова підтримка розвитку молочного скотарства в господарствах населення. Основними напрямками фінансування повинні стати: закупівля нетелей (12–18 місячного віку) високопродуктивних молочних порід ВРХ як вітчизняної, так і закордонної селекції чисельністю до 300 тис. гол.; забезпечення за кошти бюджету необхідної кількості комплектів вітчизняного обладнання для механізованого доїння корів і санітарного зберігання молочної сировини; надання інформаційно-консультативної дорадчої підтримки господарствам населення в організації ефективного молочного скотарства. Реалізація зазначених основних напрямів дозволить за п'ять років збільшити обсяг виробництва молока на 4,5 млн т; чисельності корів – на 1 млн гол., а також підвищити рівень зайнятості жителів сільських територій і сприяти розвитку конкуренції на ринку молока та молокопродуктів.

Вартість доїльного обладнання для виробництва високоякісного молока з обслуговуванням до 20 корів за годину не перевищує 8500 грн станом на 02.2016 р. [11]. На ринку доїльних установок присутні також агрегати з потужністю, достатньою для доїння 1–5 корів і вартістю до 5500 грн. Комплект необхідного обладнання вітчизняного виробництва для організації доїння до 20 корів і зберігання одержаного молока коштує до 10 тис. грн. Механізоване доїння корів у господарствах населення з дотриманням необхідних санітарних вимог дасть змогу одержати молоко високої якості та реалізовувати селянам свою продукцію за ціною не нижче 5 грн/кг. Основні результати дослідження економічної та бюджетної ефективності організації виробництва молока в господарствах населення з урахуванням кількості корів наведено в табл. 1.

Реалізація запропонованої програми фінансової підтримки розвитку молочного скотарства в господарствах населення передбачає від 3740 до 4215 млн грн суми одноразових фінансових вкладень залежно від середньої чисельності корів у кожному господарстві. Укрупнення чисельності корів знижує прямі бюджетні витрати з розрахунку на 1 гол. і навпаки. Так, на організацію ферми із чисельністю 20 дійних корів необхідно вкласти до 250 тис. грн або близько 12,5 тис. грн з розрахунку на 1 корову, що на 1580 грн менше на кожну голову, ніж за організації господарства на три корови. Прогнозований валовий трудовий дохід від реалізації виробленого молока у новостворених господарствах за перший рік становитиме понад 4,5 млрд грн, що забезпечить сплату понад 800 млн грн податку з трудового доходу, ставку якого пропонується встановити на рівні 18 %, або на рівні ставки податку на доходи фізичних осіб чи базової ставки податку на прибуток. Додаткові поповнення до бюджету від реалізації запропонованої програми надійдуть від сплати ПДВ на суму від 27 до 369 млн грн з вартості закупленого вітчизняного доїльного обладнання, ураховуючи необхідну його кількість, яка залежить від середньої чисельності корів у господарствах. Укладені кошти в реалізацію програми фінансової підтримки розвитку молочного скотарства в господарствах населення будуть компенсовані податковими надходженнями в середньому через 3,5–4 роки за умови статичності рівня цін на молоко, в іншому варіанті зростання закупівельних цін на сировину сприятиме підвищенню доходів, а відтак – сплачених податків, що зумовить коротший період окупності запропонованої програми. Слід також зазначити, що коефіцієнт бюджетної ефективності зазначеної фінансової підтримки, або співвідношення прогнозованої суми додатково одержаних податків за період реалізації запропонованої програми до суми вкладених коштів, перевищує значення 1,6, що забезпечить одержання не менше 1 грн 60 коп. додаткових податкових надходжень з розрахунку на кожну гривню бюджетних витрат за п'ять років. Крім досягнення прогнозованого рівня бюджетної ефективності, реалізація програми фінансової підтримки розвитку молочного скотарства забезпечить понад 100 тис. жителів сільських територій середньорічним доходом не нижче 40 тис. грн.

Таблиця 1

Прогнозована бюджетна ефективність реалізації програми фінансової підтримки розвитку молочного скотарства в господарствах населення

Показник	Чисельність корів у господарстві, гол.					
	3	5	10	15	20	
Вартість одного комплекта доїльного обладнання на розраховану чисельність корів, грн	6150	6150	9320	9320	9320	
Мінімальна закупівельна ціна 1 кг молока першого гатунку без ПДВ, грн	5,0					
Надій товарного молока, кг	за 1 день	45	75	150	225	300
	за місяць	1350	2250	4500	6750	9000
	за рік	13500	22500	45000	67500	90000
Дохід від реалізації молока, грн	за 1 день	225	375	750	1125	1500
	за місяць	6750	11250	22500	33750	45000
	за рік	67500	112500	225000	337500	450000
Середня кількість одержаних телят від корів за рік, гол.	2,85	4,75	9,5	14,25	19,0	
Середній дохід від продажу бичків на відгодівлю (кількістю 50 % від одержаних телят), грн	2280	3800	7600	11400	15200	
Прогнозовані річні витрати на виробництво молока, грн	24381	40320	79380	118125	156240	
Прогнозований річний трудовий дохід* одного господарства, грн	45399	75980	153220	230775	308960	
Валовий трудовий дохід за перший рік реалізації бюджетної програми підтримки, млн грн	4540,0	4558,8	4596,6	4615,5	4634,4	
Валовий трудовий дохід за 5 років реалізації бюджетної програми підтримки, млн грн	39272,0	39159,8	39381,8	39438,9	39547,7	
Податок з трудового доходу (18 %) за перший рік реалізації бюджетної програми підтримки, млн грн	817,2	820,6	827,4	830,8	834,2	
Податок з трудового доходу (18 %), за 5 років реалізації бюджетної програми підтримки, млн грн	7069,0	7048,8	7088,7	7099,0	7118,6	
ПДВ з продажу вітчизняного доїльного обладнання, млн грн	123,0	73,8	55,92	37,28	27,96	
Бюджетні витрати на закупівлю 300 тис. нетелей і необхідної кількості комплектів обладнання для доїння, млн грн	4215,0	3969,0	3879,6	3786,4	3739,8	
Коефіцієнт бюджетної ефективності в перший рік реалізації програми підтримки	0,223	0,225	0,228	0,229	0,231	
Коефіцієнт бюджетної ефективності за 5 років реалізації програми підтримки	1,677	1,776	1,827	1,875	1,903	
Забезпечення середньорічним доходом 40 тис. грн/люд, тис. люд	113,50	113,97	114,92	115,39	115,86	
Окупність програми бюджетної підтримки, років	3,90	3,75	3,67	3,61	3,57	

*Трудовий дохід господарства (винагорода за працю) – різниця між доходом від реалізації продукції та матеріальними витратами на її виробництво.

Джерело: власні дослідження.

Висновки. У процесі дослідження ринку продукції молочного скотарства України встановлено, що для зростання обсягу виробництва молока та

формування експортного потенціалу в галузі необхідно розробити державну програму цільової фінансової підтримки розвитку молочного скотарства в господарствах населення, яка повинна забезпечити формування високопродуктивного поголів'я корів чисельністю 1 млн гол., зростання обсягу виробництва молока вищого гатунку на 4,5 млн т і забезпечення понад 100 тис. сільських жителів середньорічним доходом не нижче 40 тис. грн протягом п'яти років. Реалізація запропонованої програми потребує від 3,7 до 4,2 млрд грн, які окупляться шляхом наповнення бюджету додатковими податковими надходженнями за 3,5–4 роки.

Список використаних джерел

1. Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку) / [Присяжнюк М. В., Зубець М. В., Саблук П. Т. та ін.]; за ред. М. В. Присяжнюка, М. В. Зубця, В. Я. Месель-Веселяка, М. М. Федорова. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2011. – 1008 с.
2. Березівський П. С. Відродження галузі скотарства у сільськогосподарських підприємствах Львівської області: оцінка, проблеми, прогнози / П. С. Березівський // Економіка АПК. – 2010. – № 2. – С. 15–20.
3. Васильчак С. В. Виробництво молока та перспективи його розвитку / С. В. Васильчак, О. Р. Жидяк // Наук. вісник НЛТУ України. – 2009. – № 19. – С. 99–106.
4. Молочна трансформація: промвиробники молока витісняють з ринку фермерів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://agravery.com/uk/posts/show/molocna-transformacia-promvirobniki-moloka-vitishnaut-z-rinku-fe>.
5. Ніценко В. С. Розвиток молочного скотарства в умовах інтеграції / В. С. Ніценко // Наук. праці ПДАА. – Вип. 1 (6). – Т. 1. – Полтава: ПДАА. – 2013. – С. 199–208.
6. Пархомець М. К. Економічна ефективність розвитку молочного скотарства у аграрних підприємствах регіону / М. К. Пархомець, Л. М. Уніят // Сталий розвиток економіки. – 2014. – № 1 (23). – С. 62–73.
7. Середньозважені закупівельні ціни на молоко станом на січень за даними МінАПП України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://milkuia.info/uk/prices?charts>.
8. Статистичний збірник «Тваринництво України» за 2015 рік [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – К., 2016. – 211 с. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
9. Стельмащук А. М. Відтворення та інтенсифікація молочного скотарства в аграрних господарствах / А. М. Стельмащук // Інноваційна економіка. – 2014. – № 1. – С. 32–38.
10. Хойслер Й. Економіка виробництва молока знов на порядку денному [Електронний ресурс] / Й. Хойслер. – Режим доступу: <http://milkuia.info/uk/interview/49?version=2>.
11. Ціни на доїльні апарати, вакуумні насоси, запчастини та комплектуючі

[Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.byrenka.com.ua/price_ua.html.

12. Hansson H. The effect of operational managerial practices on economic, technical and allocative efficiency at Swedish dairy farm / H. Hansson, B. Öhlmér // *Livestock Science*. – 2008. – Vol. 118. – Issues 1–2. – pp. 34–43.

13. Veerkamp R. Selection for Economic Efficiency of Dairy Cattle Using Information on Live Weight and Feed Intake / R. Veerkamp // *Journal of Dairy Science*. – 1998. – Vol. 81. – Issue 4. – pp. 1109–1119.

References

1. Prysiashniuk, M. V., Zubets, M. V., Sabluk, P. T., Mesel-Veseliak, V. Ia. and Fedorov, M. M. ed. (2011), *Ahrarnyi sektor ekonomiky Ukrainy (stan i perspektyvy rozvytku)* [The agricultural sector of Ukraine (state and prospects of development)] NNS «Instytut ahrarnoi ekonomiky», Kyiv, Ukraine.

2. Berezivskyi, P. S. (2010), Revival cattle industry in agricultural enterprises of Lviv region: assessment issues forecasts. *Ekonomika APK*, no. 2, pp. 15–20.

3. Vasylychak, S. V. and Zhydiak, O. R. (2009), Milk production and prospects for its development. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*, vol. 19, pp. 99–106.

4. Milk transformation: industrial producers of milk are forced out of the market for farmers, available at: <http://agravery.com/uk/posts/show/molocna-transformacia-promvirobniki-moloka-vitisnaut-z-rinku-fe>.

5. Nitsenko, V. S. (2013), The development of dairy farms in terms of integration. *Naukovi pratsi PDAA*, vol. 1(6), pp. 199–208.

6. Parkhomets, M. K. and Uniat, L. M. (2014), Economic efficiency of dairy production in the development of agricultural enterprises of the region. *Stalyi rozvytok ekonomiky*, vol. 1(23), pp. 62–73.

7. Average milk prices as of January, according to the Ministry of agricultural and food policy in Ukraine, available at: <http://milkua.info/uk/prices?charts>.

8. State Statistics Service of Ukraine (2015), *Tvarynnytstvo Ukrainy za 2015 rik. Statystychnyi zbirnyk* [Animal of Ukraine 2015. Statistical handbook], State Statistics Service of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

9. Stelmashchuk, A. M. (2011), Reproduction and intensification of dairy farming in agricultural farms. *Innovatsiina ekonomika*, vol. 1, pp. 32–38.

10. Hosler, I. (2015), The economics of milk production once again on the agenda, available at: <http://milkua.info/uk/interview/49?version=2>.

11. Prices of milking machines, vacuum pumps, parts and accessories, available at: http://www.byrenka.com.ua/price_ua.html.

12. Hansson, H. and Öhlmér, B. (2008), The effect of operational managerial practices on economic, technical and allocative efficiency at Swedish dairy farm. *Livestock Science*, vol. 118, issues 1–2, pp. 34–43.

13. Veerkamp, R. (1998), Selection for Economic Efficiency of Dairy Cattle Using Information on Live Weight and Feed Intake. *Journal of Dairy Science*, vol. 81, issue 4, pp. 1109–1119.

How to cite this article? Як цитувати цю статтю?

Стиль – ДСТУ:

Чемерис В. Перспективні напрями розвитку ринку продукції молочного скотарства [Електронний ресурс] / В. Чемерис, В. Душка, В. Максим // *Agricultural and Resource Economics : International Scientific E-Journal*. – 2016. – Vol. 2. – No. 2. – С. 79–91. – Режим доступу : www.are-journal.com.

Style – Harvard:

Chemerys, V., Dushka, V. and Maksym, V. (2016), Perspective paths of dairy products market development. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*, [Online], vol. 2, no. 2, available at: www.are-journal.com.